

HADITH

Uluslararası Hadis Araştırmaları Dergisi
International Journal of Hadith Researches
المجلة الدولية لأبحاث الحديث

Temmuz / July / يوليو / 2024, 12: 141-152

Mehmet Ali Yargı. Meşhur Sünnetin Dindeki Yeri.
(İstanbul: Ensar Neşriyat, 2009)

Mehmet Ali Yargı. The Place of Maşhūr Sunnah in the Religion. (İstanbul: Ensar Publishing, 2009)

محمد علي يارقي. مكانة السنة المشهورة في الدين. (إستانبول: الأنصار للنشر، 2009)

Emrullah Dumlu

Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Erzurum/Türkiye
Associate Professor Dr., Atatürk University, Faculty of Theology, Erzurum/Türkiye
edumlu@atauni.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-2911-5990

RORID: <https://ror.org/03je5c526>

Makale Bilgisi | Article Information

Makalenin Türü | Article Type: Kitap İncelemesi / Book Review

Geliş Tarihi | Received Date: 10.05.2024

Kabul Tarihi | Accepted Date: 24.07.2024

Yayın Tarihi | Published Date: 31.07.2024

Yayın Sezonu | Pub. Date Season: Temmuz / July

Çıkar Çatışması | Competing Interests: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / No conflict of interest declared.

Finansman | Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. / No external funding was used to support this research.

Atıf/Citation/ اقتباس: Dumlu, Emrullah. "Mehmet Ali Yargı. Meşhur Sünnetin Dindeki Yeri. (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2009)." *HADITH* 12 (Temmuz 2024), 141-152.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. (Emrullah Dumlu)

Yayıncı/Published by: Veysel Özdemir.

İntihal/Plagiarism: Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. / This article has been scanned by Turnitin. No plagiarism detected.
انتحال: تم فحص البحث بواسطة برنامج لأجل السرقة العلمية فلم يتم إيجاد أي سرقة علمية.

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır / This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hadith> | mail: hadith.researches@gmail.com

Kitap İncelemesi

Mehmet Ali Yargı. Meşhur Sünnetin Dindeki Yeri. (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2009)

Doç. Dr. Emrullah Dumlu

Hadislerin toplanıp yazıya geçirildiği döneme kadar yaklaşık iki asır boyunca hadis nakli büyük oranda sözlü olarak gerçekleşmiştir. Bu durum hadis olarak nakledilen rivayet malzemesinin içerisinde Hz. Peygambere ait olmayan sözlerin karışma ihtimalini de beraberinde getirmiştir. Bu durum da gerçekte hadis olan rivayetlerle olmayanları ayıklama ihtiyacını ortaya çıkarmış, bu ihtiyaca binaen de İslam âlimleri bir sarraf hassasiyetiyle Hz. Peygambere ait olan hadisleri belirleme gayreti içerisinde girmişlerdir.

Bu çabalar neticesinde temelde iki farklı yöntem/anlayış ortaya çıkmıştır. Bu yöntemlerden ilki isnad merkezli yöntemdir. Mantıksal temelini İmam Şâfiî'nin attığı bu anlayışa göre bir hadisin sahih kabul edilmesinde temel kriter, senedin muttasıl, râvilerin sika (güvenilir) olmasıdır. Eğer bir hadisin senedi muttasıl râvileri sika ise o hadis başlı başına bir asıl, başlı başına bir delildir. Artık böyle bir hadisin başka bir şeyle test edilmesine ihtiyaç yoktur. Hadis ulemasının benimseyip geliştirdiği bu yöntem/anlayış, Şâfiî - Eş'arî çizgi olarak tarih boyunca varlığını sürdürmüş ve İslam coğrafyasının büyük bölümüne hâkim olmuştur. Diğer yöntem ise anlamı önceleyip hadisin toplumun ortak hafızası ile naklini esas alır. Hanefîlerin benimseyip geliştirdiği bu yöntemde ana tema, hadisin toplumun ortak hafızasıyla nakli, dolayısıyla tanınip meşhur olması ve metnin taşıdığı anlamın Kur'an ve maruf sünnetle uyumlu olmasıdır. Diğer yönetime nispetle daha az yaygın olan bu yöntem de Hanefî - Maturidî çizgi olarak varlığını sürdürmüştür.

Hanefî - Maturidî geleneğinde sünnet üç kategoriye ayrılarak mütalaa edilir. Mütevâtir, meşhur ve âhâd. Mütevâtir sahabe, tâbiûn ve tebe-i tâbiîn tabakalarında yalan üzere birleşmeleri âdeten mümkün olmayan bir topluluğun yine aynı vasıftaki topluluktan naklettiği haberdir. Meşhur, sahabe döneminde âhâd iken tâbiûn ve tebe-i tâbiîn dönemlerinde yaygınlık kazanıp meşhur olan ve bu iki dönemde yalan üzere birleşmeleri âdeten mümkün olmayan bir topluluğun yine kendisi gibi bir topluluktan naklettiği haberdir. Daha kısa bir ifadeyle, ilk nesilde âhâd iken sonraki iki nesilde tevatür derecesine ulaşan haberdir. Âhâd ise her üç tabakada veya son iki tabakada yahut da son iki tabakanın sadece birinde râvi sayısı tevâtür derecesinin altına düşen haberdir.

Bu tasnif biçiminde olduğu gibi mahiyeti, konumu ve delil değeri gibi hususlarda Hanefîlerin kendilerine özgü bir sünnet anlayışları vardır. Günümüzde -özellikle de Hanefî - Maturîdî düşüncesinin hâkim olduğu ülkemizde- son dönemlerde farklı açılardan Hanefî sünnet anlayışının tespitine yönelik önemli çalışmalar yapılmaktadır. Dr. Mehmet Ali Yargı tarafından hazırlanan *Meşhur Sünnetin Dindeki Yeri* isimli çalışma bu alanda yapılmış en dikkat çekici çalışmalardan birisidir.

Ensar Neşriyat tarafından 2009 yılında basılan eser, yazarın *Hanefî Fıkıh Doktrininde Meşhur Sünnetin Yeri* isimyle hazırladığı doktora tezinin kisve-i tab'a bürünmüş halidir.

Eser bir giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde meşhur sünnetin mahiyeti, ikinci bölümde meşhur sünnet - Kur'an ilişkisi, üçüncü bölümde meşhur sünnetin diğer sünnet ve haber türleri ile ilişkisi, dördüncü bölümde ise meşhur sünnet ile rey ve kıyas ilişkisi konuları ele alınmaktadır.

Malum olduğu üzere, bir çalışmanın başarılı olmasında en önemli hususlardan biri çalışılacak konunun mahiyetinin ortaya konmasıdır. Muhtemelen yazar bu hususu dikkate alarak ilk bölümde meşhur sünnetin mahiyetini ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu minvalde olmak üzere öncelikle sünnet, hadis, haber ve eser kavramlarının sözlük ve terim anlamlarını izah etmek suretiyle konuya girmektedir. Bu kısımda yazar ilk dönem fıkıh literatüründe mutlak olarak kullanıldığında sünnet kelimesinin hem Hz. Peygamber, hem Hulefâ-i Râşidîn hem de sahabenin örnek hayat tarzları, davranışları, ortaya koydukları uygulamalar ve hükümleri ifade ettiğini beyan etmekte gerek müçtehit imamlar döneminde gerekse daha sonraki dönemlerde Hanefî fakihlerin sünnet terimini hem Hz. Peygamber hem de Sahabeye nispet edilen ve dinde rehber kabul edilen örnek davranışlar için kullandıklarına dikkati çekmektedir. (Yargı, 2009, 19-20)

Süreç içerisinde İmam Şâfiî'nin Hz. Peygamber'in hadisinin desteklemediği 'amele' şiddetle karşı çıkması ve Rasûlüllah'tan gelen haberin mutlaka yerleşik uygulamaya tercih edilmesi gerektiği şeklindeki argümanlarla doğrudan Hz. Peygamberden gelen haberi öne çıkarıp ısrarla vurgulaması bir kısım ilim ehli özellikle de ehl-i hadis arasında Sünnet ve Hadis terimlerinin sadece Hz. Peygamber'e nispet edilen örnek söz ve davranışlar için kullanılması gerektiği görüşü ağırlık kazanmaya başlamıştır. Yazar, İmam Şâfiî'nin oluşturduğu bu etkiye rağmen sünnetin hem Hz. Peygamber hem de Sahabeye ait örnek davranışlar anlamındaki kullanımının Şâfiî'den sonra da Hanefî fukahasının çoğunluğu tarafından devam ettirildiğini ifade etmektedir. Lakin meşhur sünnetin amelî bağlayıcılığı ve inkâr edenlerin hükmü ele alınırken Hanefî usulcülerin sadece Hz. Peygamberin sünnetini dikkate alarak değerlendirme yaptıklarını, Hz. Peygamberin öğrettiklerinin dışındaki meşhur ve meşhur olmayan sünnetleri ise 'sahabî kavli' veya 'icmâ' içerisinde mütalaa ettiklerini beyan etmektedir. (Yargı, 2009, 22-23)

Meşhur sünnetin mahiyetinin belirlenmesinde Hanefîlerin geliştirdikleri mütevâtir, meşhur ve âhâd şeklindeki üçlü haber tasnifinin önemli bir yeri vardır. Bu haber tasnifinin ne zaman, nasıl ve kimler tarafından oluşturulduğunun tespiti meşhur sünnetin mahiyetine ilişkin ciddi ipuçları verecektir. Bu nedenle yazar, meselenin tarihsel arka planını irdeleyerek konuyu temellendirmeye çalışmaktadır. Bu kapsamda olmak üzere özellikle iki büyük Hanefî âlime; İsa b. Ebân ve Cessâs’a özel bir yer ayırmaktadır. Zira ona göre Hanefî haber tasnifi derli toplu bir şekilde ilk kez İsa b. Ebân tarafından yapılmıştır. Kısmî farklı bakış açıları getiren Cessâs da haber konusunu büyük ölçüde İsa b. Ebân’ın görüşleri çerçevesinde incelemiştir. Cessâs, İsa b. Ebân’ın âhâd haber kapsamında zikrettiği ‘karine ile doğruluğu anlaşılan haberler’in bir kısmını mütevâtir haberlerin ikinci kısmı olarak değerlendirmiş, dolayısıyla meşhur haberlerin bir kısmını da mütevâtir olarak görmüştür. Sonraki Hanefî usulcüler de Cessâs’ın mütevâtirin ikinci kısmı olarak zikrettiği haberler ile haber-i vahidin birinci kısmında zikrettiği ‘üzerinde ümmetin icma ettiği’ haberleri ‘meşhur haber’ başlığı altında toplamışlar ve böylece ‘mütevâtir – meşhur – âhâd’ şeklindeki üçlü haber tasnifi ortaya çıkmıştır. (Yargı, 2009, 38)

Meşhur sünnetin mahiyetini incelediği bu ilk bölümde yazar, Hanefî geleneğinde ‘maruf’, ‘müstefiz’, ‘sabit’, ‘mütevâtir konumunda olan sünnet’, ‘üzerinde ümmetin icma ettiği/fakihlerin kabul ettikleri sünnet’ gibi meşhur sünnetin müteradifi olarak kullanılan terimlere yer vermektedir. Yazar bu kısımda bazı hadis örnekleri vererek konuyu temellendirmeye çalışmakta ve zikri geçen terimlerin meşhurla birebir örtüşüp örtüşmediklerini tespiti gayret göstermektedir. (Yargı, 2009, 71-80)

Meşhur terimini betimlemek için kullanılan ifadelerden “üzerinde ümmetin icmâ ettiği sünnet” ifadesi oldukça dikkati calip bir ifadedir. Zira burada zikredilen icmâ ile neyin kastedildiği, usûl ilminde incelenen icmayla örtüşüp örtüşmediği merakı mucip bir durumdur. Bu konunun netleştirilmesi meşhur sünnetin mahiyetinin belirlenmesine de katkı sağlayacaktır. Konuyu etraflıca inceleyen yazar, meşhur sünnetler üzerinde olduğu söylenen icmâların, icmâ olduğu zorunlu olarak bilinen ammenin ammeden nakli şeklinde olmadığını, meşhur sünnetlerin naklinde başlangıçta tek tük ihtilafların bulunduğu tespitini yapmaktadır. Bu realiteye binaen de ilk dönem Hanefî fukahasının meşhur sünnetler üzerinde meydana gelen ittifakı nitelerken daha ziyade fukahanın/ulemanın icmânını ön plana çıkardıklarını, çok az meselede ‘tüm ümmetin icmânını’ gündeme getirdiklerini, dolayısıyla zikri geçen ifadedeki icmâyı, fukahanın büyük çoğunluğunun icmâsı şeklinde nitelediklerini beyan etmektedir. (Yargı, 2009, 96-97)

Açıkça anlaşılacağı üzere, Hanefîlerin meşhur sünnetler için kullandıkları ‘üzerinde ümmetin icmâ ettiği sünnet’ ifadesindeki icmâdan kasıt, usulde incelenen teorik icmâ değildir. Buradaki icmâdan kasıt, fukahanın büyük çoğunluğunun ittifakıdır. Kuşkusuz tam bir mutabakatın olmadığı hususlar için terim anlamıyla usûlî icmânın kullanılması isabetli bir kullanım değildir. Henüz icmâ teorisinin oluşturulmamış olduğu ilk dönemlerde bir mezhebin, bir bölgenin, bir grubun yani bir

kliğin ortak kabulünün icmâ olarak ifade edilmesi yaygın bir durumdur. Zikri geçen terkipteki icmâ ifadesi de bu minvalde bir kullanımdır. İcmâ teorisinin oluşturulmasından sonra icmâ teriminin kullanımında daha dikkatli bir dil kullanıldığı bilinen bir gerçektir.

Hanefilerin meşhur olarak nitelendirdiği hadislerin hadis usulü perspektifinden ve hadis uleması tarafından nasıl değerlendirildiği açıklığa kavuşturulması gereken bir konudur. Yazar, bu konuya netlik kazandırmak amacıyla evvela hadis usulünün konusunun esas itibariyle âhâd haberler olduğu düşüncesine değinir. Hemen akabinde de hadisçilerin âhâd haberlerin sıhhat derecelerinin belirlenmesinde sened üzerinde yoğunlaştıklarını ve Şâfiî ile birlikte ayrı bir değer kazanan isnadın hadis usulcülerini tarafından hadisin sahih olduğunu gösteren en önemli unsur olarak görüldüğü tespitini yapar. Bu kabule binaen de hadis usulcülerinin bir hadisin sahih olarak nitelenebilmesi için senette yer alan râvi zincirinin sahih bir şekilde tamam olmasını temel bir kriter olarak kabul ettiklerini dile getirir. (Yargı, 2009, 102-103)

Hadis usulcülerinin hadise yaklaşımlarına mezkûr tarzda kısaca değinen yazar, hadisçilerle Hanefilerin haber tasnifleri arasında prensipte uzlaşılan bazı noktalar olsa da pek çok noktada ayrıştıklarını dile getirir. Bu minvalde olmak üzere taraflar arasında mütevâtir haberin mahiyetine ilişkin ortak bir tutumun olduğunu, lakin hadis usulcülerinin kendi isnad tenkitlerine ve râvi zincirindeki kişilere bakarak Hanefilerin meşhur dediği hadislerin bir kısmını ‘mütevâtir’, ‘sahih’, ‘hasen’, bir kısmını ise ‘gayr-i sahih’ veya ‘garip’ gibi ifadelerle nitelendirdiklerini ifade eder. (Yargı, 2009, 104)

Yazar bu bölümde son olarak meşhur sünnetin bilgi değeri ve inkâr edenin hükmüne değinir. Hanefilerden bir kısmının meşhur haberin ilm-i yakîn, diğer bir kısmının ise ilmu’t-tuma’nîne ifade ettiği kanaatinde oldukları tespitini yapan yazar, her iki tarafın gerekçelerine de yer verir. Lakin meşhur haberin nakli ikinci ve üçüncü nesilde tevatür derecesine ulaşmış olsa da ilk nesilde râvi sayısının tevatürün altında olması nedeniyle haberin yalan ve yanlış olma şüphesi barındırdığını dolayısıyla bu tür haberlerin ilm-i yakîn ifade edemeyeceği bilgisini aktarır. (Yargı, 2009, 120)

Meşhur haberi inkâr edenin durumuyla ilgili olarak da Hanefilerin sahih görüşünün (hatta bazı âlimlere göre ittifakla kabul edilen görüşün) meşhur haberi inkâr edenin tekfir edilmeyeceği yönünde olduğunu ifade eder. Çünkü meşhur haberleri Hz. Peygamberden yalan üzere birleşmeleri mümkün olan bir topluluk rivayet ettiği için bu haberleri inkâr eden kişi doğrudan Hz. Peygamberi inkâr etmiş olmamaktadır. Bu nedenle meşhur haberi inkâr eden kişi tekfir edilmez. Ancak bu inkâr o kişinin dalalete, bidate veya hataya düştüğünü gösterir. (Yargı, 2009, 129-130)

Meşhur sünnet - Kur'an ilişkisi başlığını taşıyan ikinci bölümde yazar, üst başlık olarak Kur'an - Sünnet ilişkisi, Kur'an - Sünnet bütünlüğü, bu iki aslın birbirine göre konumu, aralarındaki beyan, nesh, tahsis ve takyid ilişkisi gibi konuları ele almakta ve meşhur sünnet Kur'an ilişkisine de bu konular çerçevesinde değinmektedir. Bu bölümde en dikkat geçici hususlardan biri Kur'an ve Sünnetin birbirine göre konumuna ilişkin yapılan tespitlerdir.

Bu konuya ilişkin olmak üzere yazar, Hanefi imamların eserlerinde Kur'an ve Sünnet beraber zikredilirken önce Kur'an'ın sonra Sünnet'in zikredilmesi, onların Kur'an'ı üst merci Sünnet'i ise ikincil ve daha alt düzeyde bir merci olarak gördükleri, Kur'an'ı asıl kabul ederek ve onu ölçü olarak Sünnet'e bakmayı benimsedikleri anlamına gelmediğini beyan eder. Ona göre bu sıralama, Kur'an ayetlerinde önce Allah sonra Resulünün zikredilmesi söylemine, meşhur Muaz hadisine ve ilk dönemlerden itibaren tercih edilen söyleme uygun olarak yapılan bir sıralamadır. (Yargı, 2009, 160)

Kur'an - Sünnet sıralamasının mantığına zikri geçen tarzda işaret eden yazar, Hanefi imamların eserlerinde Kur'an ve Sünnet'i beraber değerlendirmelerinden hareketle onların düşünce yapısında Kur'an ve Sünnet'i *bağlayıcılık* açısından aynı seviyede gördüklerini beyan eder. (Yargı, 2009, 159) Bu düşünceyi desteklemek için de mezhep imamlarından yaklaşık bir asır sonra yaşamış olan Tâhavî'nin hem Kur'an'ın hem de Sünnet'in Allah katından olduğu şeklindeki beyanına işaret eder. (Yargı, 2009, 161) Dolayısıyla Hanefilere göre Kur'an ve Sünnet'in kaynağı birdir, o da Allah'tır. Hz. Peygamber de vahyin kontrolü altındadır. Bu nedenle Kur'an ve Sünnet'in arasında bir zıtlık, teâruz ve tutarsızlık olamaz. Çünkü bu durum Şâri'in acziyeti ve dinî sistem içerisinde tutarsızlık bulunduğu anlamına gelir ki Allah için bunun düşünülmesi söz konusu olamaz. Lakin farklı zamanlarda iki ayrı şeyin emredilmiş olması imkân dahilindedir. Beşer açısından bir çelişki gibi görünse de aslında bu durum bahse konu hükümlerin öncelik ve sonralık açısından zamanlarının bilinmemesinden kaynaklanmaktadır. Zaman bilindiği takdirde sonrakinin öncekini nesh ettiği anlaşılacağı için teâruz da söz konusu olmaz. Ayrıca Hanefiler vahyi bir yönüyle 'zâhir ve bâtın vahiy' bir yönüyle de 'metlûv ve gayri metlûv vahiy' şeklinde ikiye ayırarak incelerler. Bu da onların Kur'an ve Sünneti eşit seviyede kabul ettiklerini gösterir. Yazar, Hanefilerin bu düşünceden hareketle Kur'an ve Sünnet'in birbirlerini nesh edebileceği kanaatinde olduklarına ve Hz. Peygamberin bir ayetin nesh edildiğini beyan etmesinin hevâ ve hevesiyle değil, ancak vahiy ile mümkün olabileceğini dolayısıyla onların bu bağlamda sünnetin vahiy kaynaklı olduğunu dile getirdiklerine işaret eder. (Yargı, 2009, 164-165)

Yazarın verdiği bilgilerden anlaşılacağı üzere, Hanefiler Kur'an ve Sünnet'i bir bütün ve aynı kaynaktan gelen eşit seviyede asıllar olarak görmektedirler. Lakin burada akla şöyle bir soru gelmektedir: Hanefilerce ilkesel bazda Kur'an'la eşit seviyede görülen Sünnet, Sünnet'in tamamı mıdır yoksa bir kısmı mıdır?

Yazar, bu konuyu Hanefîlerin Kur'an ve Sünnet arasındaki ilişkileri ele alırken Hz. Peygamber dönemi ile sonraki dönemi farklı değerlendirdiklerine işaret ederek izah eder. Zira Hz. Peygamberden sonraki dönemde bir bütün olarak sünnet aynı derece ve aynı kuvvette nakledilmemiştir. Bu süreçte birçok uydurma hadis de ortaya atılmıştır. Bu nedenle Hanefîler Kur'an ve Sünneti bir bütün olarak düşünürlerken Hz. Peygambere ait olduğu bilinen rivayetlerle ona ait olduğu bilinmeyen rivayetleri farklı değerlendirmişler, doğrulukları yüksek derecede bilinen mütevâtir ve meşhur sünnetleri diğer rivayetlerden ayırarak bu tür haberlerin hem kendi aralarında hem de Kur'an'la aralarında sübut yönünden bir muarazanın olamayacağını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla Hanefîlerin belirleyici ve öncelikli gördükleri sünnet, Hz. Peygambere ait olduğu bilinen mütevâtir ve meşhur olarak nakledilen (maruf) sünnettir. Âhâd haberlerin sübutunda yani Hz. Peygambere aidiyetinde şüphe bulunduğu için bu tür haberlerin isnad açısından sahih bir senetle ulaşması yeterli değildir. Bunların kabulünde temel kriter Kur'an ve maruf sünnettir. Bu iki asla uygun olan haber-i vâhidler alınır, aykırı olanlar ise reddedilir. (Yargı, 2009, 166-167, 169, 172, 180) Bu duruma göre Hanefîlerin Hz. Peygamberden sonraki dönemde *bağlayıcılık* açısından Kur'an'la eşit seviyede gördükleri haberler mütevâtir ve meşhur haberlerdir.

Yazar, Hanefîlerin Kur'an ve meşhur [maruf] sünnetleri asıl ve rehber kabul ederek ahkâmı bunlarla temellendirmelerini onların bu iki aslı '*dinin sigortası*' olarak gördükleri şekilde çok isabetli bir değerlendirme yapar. (Yargı, 2009, 182) Hakikaten de Hanefî düşüncesinde Kur'an ve maruf (mütevâtir ve meşhur) sünnet merkezi bir konuma sahiptir. Onlar ahkâmı bu iki asla dayanarak temellendirmeye çalışırlar. Âhâd rivayetlerle amel etme hususunda ise haberin bu iki asla uyumlu olması şartını ararlar. Bu nedenle yazarın Hanefîlerin Kur'an ve maruf sünneti dinin sigortası olarak gördükleri şeklindeki tespiti realiteyi yansıtan önemli bir tespittir.

Bu bölümde yazar ayrıca beyan, tahsis, takyid, nesih gibi nitelikli altyapı gerektiren usûlî tartışmaları ele almakta, meşhur sünnetlerle Kur'an'ın umum ifadelerinin tahsisi, mutlakının takyidi ve Kur'an ayetlerinin meşhur sünnetle neshi gibi konuları örneklerle derinlemesine incelemektedir. Bu bağlamda olmak üzere yazar, Hanefî düşüncesinde Kur'an'ın bir ayetinin neshinin, kat'î olduğunu düşündükleri Kur'an'daki âm lafızların tahsisinin, hâs lafız kapsamında düşündükleri mutlakın nesih kabul ettikleri takyidinin haber-i vâhidlerle yapılamayacağı, bu işlemlerin ancak maruf sünnetle yani mütevâtir ve meşhur sünnetlerle yapılabileceği, âm lafızların bir muhassısla tahsis edilmesi durumunda ancak haber-i vâhidlerle tahsis edilebileceği gibi konuları temel kaynaklara inerek izah etmektedir. (Yargı, 2009, 219-246)

Yazar, bu bölümde Hanefîlerin nesh konusunda da Hz. Peygamber dönemi ile sonraki dönemleri birbirlerinden ayırdıklarına işaret eder ve Hz. Peygamber döneminde vahyin devam ediyor olması hasebiyle hükümlerin geçici olarak mı yoksa sürekli olarak mı konulduğu bilinmediği için yakînî bilgi ifade etmediklerini dolayısıyla bunların ilim ifade etme hususunda haber-i vâhidlerle aynı konumda olduklarını bu nedenle de bu dönemde Kur'an ayetlerinin âhâd haberlerle neshini kabul ettiklerini ifade eder. Hz. Peygamberin vefatından sonra ise Kur'an'daki bir ayetin neshinin ancak mütevâtir ve meşhur sünnetle mümkün olacağını ilke olarak kabul ettiklerini beyan eder. (Yargı, 2009, 277-278)

Meşhur sünnetin diğer sünnet ve haber türleri ile ilişkisi başlığını taşıyan üçüncü bölümde yazar, Kur'an Sünnet bütünlüğü için geçerli olan prensiplerin sünnetlerin kendi içlerindeki bütünlük için de geçerli olduğuna dikkat çeker. Zira kaynağı vahiy olan ve vahyin kontrolünde olan Hz. Peygamberin aynı zamanda ve aynı konuda hem yapın hem de yapmayın şeklinde birbirinde zıt beyanda bulunması mümkün değildir. Lakin farklı zamanlarda ve farklı konularda iki ayrı şeyi emretmiş olması imkân dahilindedir. Böyle bir şey ilk bakışta çelişki gibi gözükse de bu durum önceki nas ile sonraki nassın zamanlarının bilinmemesinden kaynaklanır. Bu nedenle teâruz nasları inceleyen insana göredir. Şâri'in hükümleri arasında gerçekte bir teâruz olmaz. (Yargı, 2009, 289-290)

Hanefîlere göre teâruzun rüknünün "denklik" olduğuna değinen yazar, aralarında muarazanın meydana gelmesine imkân sağlayacak denklik bulunması hasebiyle meşhur sünnetlerle mütevâtir sünnetler arasında teâruzun olabileceğine işaret eder. Çünkü teâruzun gerçekleşebilmesi için iki nass arasında neshin caiz olması yeterlidir. Meşhur sünnetlerle mütevâtir sünnetler arasında Hanefîlerce neshin caiz görüldüğü de bir vakiydir. Ancak bu iki nass arasında sözü edilen teâruz, Hz. Peygamber dönemi için geçerlidir. Sonraki dönemde böyle bir şeyin olması söz konusu değildir. Çünkü sünnet amel edilmek üzere nakledilir. Sahabe biriyle amel etmek mensuh olduğu halde iki haberi de mütevâtir veya meşhur olarak nakletmez. Bu durum amel edilmekte olanın diğerini nesh ettiğini gösterir. (Yargı, 2009, 294-295)

Aralarında denklik olması hasebiyle meşhur sünnetle mütevâtir sünnet arasında teâruzun imkânına değinen yazar, Hanefî düşünce sistemine göre meşhur sünnetlerle haber-i vâhidler arasında bir teâruzdan söz edilemeyeceğine dikkat çeker. Çünkü onlara göre meşhur sünnet haber-i vâhiden üstün sayıldığı için bu iki haber türü arasında teâruza imkân veren bir denklik bulunmamaktadır. Bu nedenle meşhur sünnet ile haber-i vâhidin hükümleri arasında biri bir şeyi helal diğeri haram kılacak tarzda bir zıtlık varsa bu durum ilk bakışta bir teâruz hissi verebilir. Ancak burada doğrudan meşhur sünnetle amel etmek gerekir. Haber-i vâhid ise ya mensuktur veya aslı olmayan bir rivayettir. Bu düşünceye binaen Hanefîler isnad yönünden sabit olsa dahi meşhur sünnete muhalif olan haber-i vâhidin reddedileceğini savunurlar. (Yargı, 2009, 295) Ayrıca Hanefîlere göre haber-i vâhidler Kur'an'a arz edildiği gibi meşhur sünnetlere de arz edilerek tenkide tabi tutulmalı, muhalif olanlar reddedilmelidir. Meşhur derecesine çıkamayan haberler hem gerektirdiği ilim hem de amel itibariyle Kur'an ve meşhur sünnete denk değildir. Meşhur haberin yakînî veya ona denk bir bilgi değeri

vardır. Haber-i vâhidler ise şüphe taşımaktadırlar. Bu nedenle daha üst bir konumda olan bir delil karşısında daha aşağıdaki rivayetin reddedilmesi gerekir. (Yargı, 2009, 342)

Aynı düşünceden hareketle yani meşhur olarak sabit olan sünnetlerin doğruluk derecesinin bilinmesi haber-i vâhidlerin ise zan ifade etmeleri sebebiyle yazar, Hanefîlerin mütevâtir ve meşhur sünnetlerin haber-i vâhidlerle nesh edilemeyeceği, bu haberlerle Kur'an ve meşhur sünnete ziyade yapılamayacağı ve meşhur haberlerin umumunun en az kendi seviyelerinde bir delil ile tahsis edilmediği sürece haber-i vâhidlerle tahsis edilemeyeceği kanaatinde olduklarını nakleder. (Yargı, 2009, 346, 349-350, 354)

Meşhur sünnet ile kıyas ve rey ilişkisi başlığını taşıyan dördüncü ve son bölümde yazar, meşhur sünnet karşısında kıyas ve reyin terk edilmesi, meşhur sünnet ile kıyas arasında tahsis ve nesh ilişkisi gibi konuları ele almaktadır. Meşhur sünnet ile kıyas ve reyin terk edilmesi konusunda yazar, Hanefîlerin kişisel arzu ve istekten kaynaklanan rey in nass karşısında terk edildiği gibi kıyasın da terk edileceği kanaatinde olduklarını dolayısıyla meşhur sünnet ile sabit olan bir hükmün kıyas ile kaldırılamayacağı görüşünde olduklarını ifade eder. Ayrıca nass karşısında kıyası (genel kaideyi) terk etme anlayışının Hanefîlerin 'istihsan' dedikleri anlayışın kısımlarından biri olduğunu beyan eden yazar, Hanefîlerin meşhur sünnetler karşısında kıyasın her türlüşününün terk edileceğini mutlak olarak kabul ederlerken, haber-i vâhidler karşısında kıyasın terk edilebilmesi için o haberin râvisinin âdil ve sika olmasını ayrıca haberin selef arasında tenkit edilmemiş olmasını şart koştuklarını ifade eder. (Yargı, 2009, 368-371)

Son olarak meşhur sünnet ile kıyas arasındaki tahsis ilişkisine değinen yazar, Hanefîlerin meşhur haberi gerektirdiği amel bakımından Kur'an ve mütevâtir haberden ayrı mütalaa etmeyip ilmi açısından da mütevâtir seviyesinde görmeleri nedeniyle onun umumunun tahsis edilmesi konusunda Kur'an ve mütevâtir haberin umumunun tahsisindeki şartları aradıklarını dolayısıyla haber-i vâhid ile tahsis edilmesi caiz olmayan umumların kıyas ile de tahsisini caiz görmediklerini nakleder. (Yargı, 2009, 373) Yine aynı minvalde olmak üzere Hanefîlerin Kur'an'ın olduğu gibi içeriklerinin doğruluğu bilinen mütevâtir ve meşhur sünnetle sabit olan şeylerin hükmünün de doğruluğu bilinmeyen dolayısıyla zan ifade eden kıyasla kaldırılmasını (neshini) caiz görmediklerini beyan eder. (Yargı, 2009, 379)

Netice itibariyle diyebiliriz ki incelemesini yaptığımız bu eser, Hanefî meşhur haber teorisi hakkında önemli bir boşluğa dolduran, başvuru kaynağı olabilecek nitelikte bir eserdir. Eserin en önemli özelliği, konuları doğrudan mezhep imamlarının görüşleri ile temellendirmeye çalışması, bilgileri birincil ve asli kaynaklardan alarak işlemiş olmasıdır. Zaman zaman asıl konudan uzaklaşarak derin usûlî konulara girilmiş olması yeterli altyapıya sahip olmayan okuyucuları zorlayacak olsa da verilen bilgiler bir bütün olarak Hanefî haber teorisi için elzem olan bilgilerdir. Bu nedenle eser sadece meşhur haber teorisi değil, bir bütün olarak Hanefî haber teorisi hakkında bilgi edinmek isteyen okuyucular için de önemli bir kaynak hüviyetindedir.

Book Review

Mehmet Ali Yargı. The Place of Mashhūr Sunnah in the Religion.

(İstanbul: Ensar Publishing, 2009)

In the book called The Place of Mashhūr Sunnah in the Religion written by Mehmet Ali Yargı, Ḥanafī theory of mashhūr khabar is analysed. The matter is examined under four chapters regarding different perspectives. In the first chapter, the quality of Sunnah is examined. In the second chapter, the relation between mashhūr Sunnah and Qur'an is examined. The third chapter examines the relation of mashhūr sunnah to other sunnah and khabar types, and the fourth chapter analyses the relation of mashhūr Sunnah to ra'y and kıyās.

Keywords:

Ḥadīth, Islamic Jurisprudence, Sunnah, Mashhūr Sunnah, Khabar.

مراجعة كتاب

محمد علي يارقي. مكانة السنة المشهورة في الدين. (إستانبول: الأنصار للنشر، 2009)

يتناول الدكتور محمد علي يارقي نظرية السنة المشهورة عند الحنفية في كتابه المعنون بـ "مكانة السنة المشهورة في الدين". وقد تناول المؤلف فيه السنة المشهورة بمختلف جوانبها ، حيث جاء الكتاب على أربعة فصول ، فقد تكلم في الفصل الأول عن ماهية السنة المشهورة وفي الفصل الثاني عن علاقة السنة المشهورة بالكتاب وفي الفصل الثالث عن علاقتها بأنواع السنن والأخبار الأخرى ثم تحدث في الفصل الرابع عن علاقة السنة المشهورة بالرأي والقياس .

الكلمات المفتاحية:

الحديث، الفقه، السنة، السنة المشهورة، الخبر.

Kaynaklar / References / المصادر

Yargı, Mehmet Ali. *Meşhur Sünnetin Dindeki Yeri*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2009.